

CHAPTER «LAW SCIENCES»

IMPLEMENTATION OF STATE POLICY REGARDING PRISONS PRIVATIZATION: POSSIBILITIES AND CHALLENGES OF THE PRE-SENT

РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ПРИВАТИЗАЦІЇ ТЮРЕМ: МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ

Tetiana Nikolaienko¹

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-001-8-2-1>

Abstract. The article is devoted to the privatization of prisons and the provision of commercial services to improve the detention conditions of persons taken into custody in the pre-trial detention centers of the State Penitentiary Service of Ukraine. These issues have become relevant in modern conditions of experimental projects of the Ministry of Justice of Ukraine. The author of the article has used a comparative approach to define the effectiveness of the implemented projects and the efficiency of public policy in this area. The experience of countries, in which private prisons and the provision of services on a paying basis have proven their effectiveness and gained popularity in the world, has been studied.

An analysis of the state policy implementation in this area in such countries as the United States, Norway, France has been accomplished. It showed that paid services related to the organization of executions, employment of prisoners, the possibility of obtaining certain funds, ensuring health care is carried out exclusively by organizations (corporations), which provide them. Peculiarities of their activity, legal aspects of standardization and possibilities of use in the national space have been investigated.

¹ Doctor of Sciences in Law, Associate Professor,
Professor of the Criminal Law and Criminal Procedure Department,
National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine
named after Bohdan Khmelnytskyi, Ukraine

An analysis of a experimental project introduced by the Ministry of Justice of Ukraine to provide commercial services to persons taken into custody in pre-trial detention facilities of the State Penitentiary Service of Ukraine and a project to sell prisons has been carried out. It has been established that for the effectiveness of their implementation it is advisable to take into account the conditions in which the state is, its capabilities, current realities, including the impact of the global COVID-19 pandemic and the probable risks.

It has been proposed to consider the provision of commercial services to improve the conditions of persons taken into custody in pre-trial detention centers and the privatization of prisons as a multifaceted phenomenon in the context of the state policy of reforming (development) of the penitentiary service. It has been recommended to involve the private sector in the state penitentiary system, taking into account the foreign experience, normalize the legal aspects of its activities, optimize the network of existing state-owned enterprises, penitentiary institutions, to ensure the efficiency of their functioning and to provide adequate detention conditions of accused persons (convicts) through effective interaction of the penitentiary service (state) with the private sector and active involvement of local authorities.

1. Вступ

Проблематика концептуалізації та формування державної політики у сфері реформування (розвитку) пенітенціарної системи в сучасних умовах проведення експериментального проєкту щодо створення платних камер у слідчих ізоляторах (далі – СІЗО) Державної кримінально-виконавчої служби України (далі – ДКВС України) та масштабного розпродажу тюрем набула неабиякого резонансу. З одного боку, прихильники такої ідеї наполягають, що приватизація СІЗО та розпродаж тюрем є суттєвим кроком для реформування пенітенціарної системи, де відбуватиметься взаємовигідне поєднання інтересів держави, яка отримуватиме покриття витрат на перебування осіб у СІЗО та інтересів утриманих (підозрюваних), які оплачуватимуть належні умови перебування їх у СІЗО [1]. Інші, доволі критично ставляться до такого проєкту. За їх переконанням це є доволі необдуманим та ризикованим кроком [2; 3, с. 97–105]. Адже порядок проведення такої приватизації не враховує реальних можливостей як самої пенітенціарної системи загалом, так і викликів сучасності зокрема.

Сама ідея приватизації СІЗО, тюрем не є новою. В Україні вже була така ідея. Першими кроками постали спроби приватизації Лук'янівського СІЗО. За планами передбачався продаж землі, на якій розташований СІЗО (у місті Києві) та будівництво нового за межами міста. Але, як показала практика, бажаючих інвестувати кошти у будівництво СІЗО немає (для довідки: його вартість складала близько 70 млн доларів). Є лише прагнення придбати землю, на якій знаходиться цей об'єкт.

У світі ставлення до приватних тюрем, ізоляторів дещо інше. В країнах, де приватні тюрми підтвердили свою ефективність та набули підтвердженої популярності, як: Австралія, Англія, Бельгія, Німеччина, Норвегія, США, Швеція інвестування коштів у «тюремну систему» може здійснюватися приватними підприємцями, компаніями, корпораціями. Їх вкладення залучаються у будівництво в'язниці чи управління нею, надання послуг у сфері охорони здоров'я, працевлаштування, харчування чи навчання засуджених тощо. Для підтримки такої ідеї та залучення інвестицій держава не знаходиться осторонь. Вона виступає певним гарантом. З одного боку стимулює капіталовкладників частковим фінансуванням витрат із держбюджету та можливістю використовувати ув'язнених як дешеву робочу силу, з іншого, контролює такі дії стосовно самих засуджених. Але як і будь яка діяльність, така приватизація не позбавлена певних недоліків.

В сучасних умовах, коли в Україні в межах експериментального проєкту започатковано надання платних послуг у СІЗО, доцільно проаналізувати практику країн, які мають аналогічний досвід та визначити їх доцільність і перспективність у світлі сучасних можливостей та викликів для України.

2. Зарубіжний досвід реалізації державної політики щодо надання платних послуг у сфері виконання покарань, пов'язаних з ізоляцією особи

Надання платних послуг у сфері виконання представляє значний інтерес як для науки, так і для практики, оскільки використання праці засуджених не завжди переслідує досягнення мети виправлення засудженого, а виступає інструментом отримання прибутків інвесторів надання послуг.

Використання праці засуджених як дешевої робочої сили відомо ще з давніх часів. Проте як організація в'язничної праці такої собі в'язничної індустрії праця засуджених відома стала лише з моменту виникнення приватних в'язниць [3, с. 98]. До початку ХХ століття праця засуджених здебільшого використовувалась для покриття витрат на утримання самих засуджених. Зокрема, в США в 1868 р у штаті Джорджія губернатор Томас Раджер передав приватним компаніям сотню ув'язнених, які мали працювати на підприємців. Компанії цих підприємців повинні були сплачувати кошти за використання праці таких засуджених та забезпечувати засуджених харчуванням, житлом, заробітком. Така система була доволі прибутковою. П'ять років такої оренди збагатило штат на 35 тисяч доларів. Вбачаючи таку прибутковість у 1876 році штат уклав вже нову угоду з підприємцями на більш тривалий строк. За 20 років такої угоди штат отримав суму у розмірі 500 тисяч доларів [4, с. 389]. Але така надприбутковість від в'язничної праці підтримувалась не усіма. Громадські діячі, окремі конкуренти фірм, які використовували працю засуджених, а також деякі в'язничні службовці виступали проти її доцільності. Зокрема, у Декларації принципів Американської асоціації в'язничних службовців наголошувалось, що виробнича праця засуджених є важливою і корисною у будь-якій формі. А контрактна форма праці є такою, що негативно впливає на дисципліну, фінанси та завдання, що спрямовані на виправлення засуджених та повинна бути ліквідована [4].

Сьогодні така в'язнична індустрія має дещо інший вигляд. У використанні праці засуджених акценти частково зміщені. Отримання доходу конкурує з виправленням засудженого як досягненням мети покарання. Так, наприклад, організація праці засуджених у Франції покладається на Пенітенціарну промислову раду. Ця Рада залучає засуджених до різних видів виробництв починаючи від низькокваліфікованих операцій із використанням малопродуктивних технологій і до високотехнологічних, пов'язаних з використанням комп'ютерних технологій. При цьому організація праці визначається подвійністю системи способів її діяльності. З одного боку, це може бути господарська організація праці, з іншого – підрядна. За господарською системою організації праці пенітенціарні установи самостійно регулюють працевлаштування засуджених, диференціювання часу їх праці, від-

починку, оплати. При підрядній системі залучення праці засуджених регулювання правовідносин здійснюється приватними компаніями, корпораціями, які укладають контракти із пенітенціарними закладами. Водночас незалежно від способу залучення засуджених до трудової діяльності його виправлення залишається пріоритетним [5, с. 346].

У Німеччині працевлаштування засуджених покладено виключно на адміністрації колоній. Адміністрації колоній налагоджують зв'язки з потенційними роботодавцями, які щотижня за потреби залучають до виконання робіт відповідну кількість засуджених. По завершенню роботи оплата праці засуджених здійснюється шляхом перерахування коштів до земельного бюджету. Саме земельний бюджет повністю фінансує діяльність пенітенціарної установи. Щодо оплати праці, то її розмір є доволі незначним. Лише 15% від праці засуджених покривають витрати на діяльність установи, все решта – фінансується бюджетом. Тому залучення засуджених задля отримання прибутку повністю виключається.

Доволі цікавим прикладом щодо утримання засуджених є досвід Норвегії. Норвегія завжди була відома своєю гуманною пенітенціарною системою. Вона одна із країн світу, в якій існує «черга до в'язниці». Своєю послідовною політикою щодо боротьби зі злочинністю та забезпеченням безпеки у суспільстві вона визнана райською твердиною порядку. Основним принципом є «застосування покарання, яке діє». Визначення його міри має сприяти виключно зменшенню рецидиву нових правопорушень. Тому умови перебування мають бути наближені до звичайних умов аналогічних нормальному життю, де ставлення до засудженого як до звичайного громадянина, який тимчасово позбавлений волі [6; 7].

У 2009 році на острові Бастой був завершений експеримент щодо «вільного утримання засуджених». Автором такої ідеї постав норвезький вчений-кримінолог Нільс Крісті. За його теорією кожен злочин має дві жертви: з однієї сторони, це особа, яка постраждала від вчиненого злочину, з другої, – особа, яка його вчинила. Винна у вчиненні злочину особа має бути не лише покарана, а й перевихована, де перевиховання незалежно від тяжкості вчиненого діяння має бути винятково гуманним. Саме гуманність, яке вбачав вчений, сприяє реальному виправленню особи та мінімізації повторного вчинення ним злочину.

Для доведення такої ідеї вчений обрав в'язницю, в якій відбували покарання найжорстокіші злочинці. У Норвегії таким місцем постала в'язниця на острові Бастой. У ній відбували покарання найжорстокіші вбивці, гвалтівники, шахраї, наркодилери країни. У чому ж полягала суть експерименту.

Нільсон Крісті у своєму методі «вільного утримання» засуджених у пріоритеті поставив: а) гуманність ставлення до засуджених та б) дари природи, які безцінно мають впливають на їх виправлення. Адже не можна виправити особу, лише караючи та принижуючи її, змушуючи рабськи виконувати команди. Якщо до людини ставитись як до тварини: годувати з лотка, роздягати, бити, позбавляти всіх прав, знущатися, то до суспільства вона повернеться скаліченою та зломленою людиною, або стане рецидивістом [8]. Зрозуміло, що винну людину карають, щоби вона усвідомила відповідальність за свої вчинки. Але потрапляючи у в'язницю, вона стає безпорадною у нових умовах, звикає поступово до них та виконує певні команд. Проте в цих умовах засуджені мають отримати насамперед відповідальність за себе, своє життя, свою поведінку. Тому необхідно створити таку ситуацію, де кожен зміг би відкрити свою нову позитивну сторону та почати поважати себе і цінити інших. Природа та умови острова Бастой відіграли тут чималу роль.

Вся територія острова є в'язницею. Її вигляд має вигляд звичайного поселення. Засуджені проживають там у котеджах. Котеджів розрахований на 8 осіб, де кожен із засуджених має свою окрему кімнату.

Протягом дня засуджені залучаються до праці. Вони займаються сільським і лісовим господарством, рибальством, мисливством, деревообробною діяльністю. Тримають овець, корів, коней, курей, інших тварин та птиць, вирощують продукти харчування, ловлять рибу, виробляють меблі тощо. Саме залучення засуджених до праці, зокрема колективної й на землі постала провідною ідеєю Нільсона Крісті. Адже укладення почуття гармонії з природою відвертає від насильства [8]. Крім того залучення засудженого до праці сприяє його підготовці до більш якісного життя на свободі.

Особливістю праці засуджених є специфіка оплати. По-перше, засуджені у жодному разі не залучаються до безоплатних робіт. По-друге, всі вирощені продукти та вироблена ними продукція ділиться між

усіма. По-третє, розмір частки виділення кожного здійснюється з урахуванням його вкладу [9, с. 367]. По-четверте, обов'язкове щоденне грошове утримання засудженого незалежно від його виробітку. Слід наголосити, що будь-яких відрахувань від їх утримання не здійснюється. Кожен ув'язнений щоденно отримує близько 50 крон (5,5 долара США). Але ці кошти є доволі мізерними. В'язниця забезпечує засуджених лише обідом, тому більша частина отриманих коштів здебільшого витрачається на харчування (сніданок і вечерю) та інші продукти чи господарське приладдя, одяг першої необхідності. Але незважаючи на це, така ідея була цілком підтримана та визнана Міністерством юстиції Норвегії. Адже запровадження такого принципу оплати праці з повним працевлаштування засуджених зменшило перш за все вартість їх утримання у 2,5 рази. Крім того відзначилось зменшення рівня злочинності. Лише 16% засуджених, які відбували покарання на острові Бастой вчинили злочин повторно. В той час як рецидив засуджених в інших тюрмах Норвегії склав 20%. На фоні загальної тенденції росту злочинності, яка у світі з 2002 року відзначається 20% приростом [10], ці показники є не лише вражаючими, але й стійкими, які і до тепер тримають свої позиції. Відповідальність, людяність та повага – це три кити, на яких має бути побудоване життя засуджених. Адже обмеження волі для засудженого є основним покаранням. Тому не слід перетворювати його життя в пекло.

Чи не дарма ця в'язниця здобула славу «найбільшої райської твердині порядку», особливість діяльності якої та спосіб досягнення такої слави постійно викликає неабиякий інтерес.

Сьогодні така ідея втілена у кримінально-виконавчій політиці Норвегії у цілому. Залишається провідною ідеєю «застосування покарання, що діє».

При позбавленні волі специфікою застосування покарання є існування принципу «імпорту послуг». Його суть полягає у тому, що тюрма займається винятково експлуатацією тюрми» (забезпечує ізоляцію і охорону), а інші послуги, як: охорона здоров'я, працевлаштування, навчання, харчування засуджених залучаються ззовні. Це пов'язано з тим, що засуджений має отримувати послуги на рівні вільних громадян. Адже становлення до засуджених у Норвегії як і до звичайних громадян, які лише тимчасово позбавлені волі і їх обмеження пов'я-

зані виключно з їх ізоляцією [9, с. 364]. До того ж для відбуття покарання та досягнення його ефективності, у тому числі у перевихованні засудженого, необхідні належні матеріально-побутові умови та оптимальне навантаження на персонал.

Деяко аналогічна ситуація спостерігається і у Швейцарії. Засуджених залучають до праці виключно для успішної їх соціалізації. Мета отримання прибутку не становить пріоритет. Не залежно від зароблених ними коштів вони щоденно отримують платню. Навіть у разі необхідності відшкодування заподіяної шкоди з коштів страхових кампаній або за можливості – з коштів засудженого.

Доволі цікавим у цьому напрямі є також досвід США. У 80-х роках минулого століття, коли поширення набули приватизації тюрем та масовість будівництва приватних в'язниць, на ринок в'язничної праці вийшли корпорації, які володіли та керували в'язницями, у тому числі слідчими ізоляторами. Їх діяльність унормовувалась довгостроковими концесійними угодами. Відповідно до них компанії (корпорації) зобов'язані були утримувати засуджених, забезпечувати їх роботою та належним рівнем безпеки відповідно до державних стандартів. З іншого боку, держава підтримувала таку діяльність. Вона гарантувала витрати на кожного засудженого. І як результат: відсутність питань працевлаштування засуджених та забезпечення їх роботою під час відбування ними покарання [11]. Прикладом такої компанії, точніше корпорації може постати Американська виправна корпорація (CCA). Відповідно до досліджень, проведених університетом Cornell University у 2002 році, ця корпорація займає одну із провідних сходинок на ринку праці за кількістю ув'язнених, що утримуються в її установах та кількістю контрактів, підписаних нею з урядами штатів (табл. 1) [12]. Адмініструючи 60 виправних установ, в яких утримуються понад 60 тис. ув'язнених, вона надає виправні послуги у понад десять зарубіжних країнах [3, с. 100–101].

Майже 100% усіх військових касок, бронежилетів, сорочок, брюк, наметів, рюкзаків і фляжок виготовлено цими засудженими. 98% ринку вони займають виробництвом монтажних інструментів, 36% – побутової техніки, 30% – навушників, мікрофонів, мегафонів і 21% офісних меблів, а також авіаційного і медичного обладнання та багато іншого [13, с. 21].

Корпорації, що надають послуги щодо утримання засуджених

Управлінська фірма	Потужність об'єктів за контрактом (кількість утримуваних засуджених)	Частка ринку контрактів у США (%)
Corrections Corporation of America	68256	55,6
Wackenhut Corrections Corporation	26704	21,7
Management & Training Corporation	9177	7,5
Cornell Corrections, Inc.	7138	5,8
Correctional Services Corporation	6517	5,3

Дещо інша ситуація спостерігається у державних в'язницях. В порівнянні із приватними корпораціями їх діяльність має збитковий характер. Низька цінова політика продукції, вироблена засудженими, постійно зростаючі витрати на їх утримання, збільшення кількості засуджених, які позбавлені волі та відповідно перевантаженість місць їх утримання, мінімізація, а точніше недофінансування діяльності таких установ змушує звертатися до послуг так званого «тюремного індустріального комплексу». Державні пенітенціарні установи укладають договори з компаніями «тюремного індустріального комплексу», де засуджені здаються так би мовити в «оренду» [14; 15]. І вони є взаємовигідні. Стосовно засуджених: вони працевлаштовані, отримують певні кошти, зайняті працею, яка сприяє їх виправленню та виступає підґрунтям для їх повернення до цивільного життя як корисного члена суспільства, отримують можливості доступу до різних загальноосвітніх програм, курсів з можливістю підвищення кваліфікації, мають гарантії щодо охорони праці тощо. Приватні компанії отримують насамперед прибуток з «оренди» засуджених та водночас гарантовані державою асигнування за кожного працевлаштованого засудженого. Державні пенітенціарні установи мінімізують свої збитки.

Схожа практика спостерігається і в Австралії, Бельгії, Великій Британії, Естонії, Латвії, Швеції, Японії та інших країнах [3].

Водночас однакості щодо беззаперечності створення приватних тюрем у світовій спільноті немає.

Прихильники приватизації тюрем стверджують, що приватні компанії (корпорації) при проектуванні та управлінні своїх об'єктів (тюрем) вико-

ристовуюють більш інноваційні технології. Зрозуміло, що приватизація є бізнесом, але така позиція реально економить кошти, не лише інвестора, але й держави. Так, як показало дослідження проведене у штаті Арізона США, витрати на утримання одного засудженого у державній та приватній в'язниці суттєво різняться. Так, у державній в'язниці утримання засудженого становило у середньому близько 43 доларів США на добу, у той час як у приватній в'язниці – лише 35,9 долара США [15]. Аналогічна ситуація стосується і щодо витрат на саме будівництво тюрем. У 1996 р., коли було проведено дослідження щодо витрат на будівництво тюрем: однієї державної та двох приватних в'язниць, було встановлено, що середньодобовий показник витрат на будівництво державної в'язниці становив 26,76 доларів США, у той час як для приватної – близько 23 доларів США [16]. На підтвердження економічності доцільності приватних корпорацій є діяльність ССА. Ця корпорація протягом чотирьох років надання в'язничних послуг відповідно до угод, укладених із пенітенціарним установам заощадила державі коштів на суму понад 248 млн долара.

До того ж, як підтверджують дослідження американських вчених, кількість ув'язнених, які перебувають у приватних в'язницях постійно зростає та їх частка поступово наближається, а то й переважає державних (табл. 2) [12]. Так, наприклад у 1987 році у приватних виправних установах США утримувалось близько 3222 ув'язнених, що становило 0,1% від усіх засуджених, у 2001 році така кількість сягнула 123 000 ув'язнених (1,9%) збільшивши приріст у 4000% [17].

Таблиця 2

Ув'язнені, які утримуються у приватних в'язницях

Місце утримання засуджених	Кількість утримуваних ув'язнених (%)
Texas (Техас)	10,1
New Mexico (Нью-Мексико)	43,8
Alaska (Аляска)	31,7
Montana Монтана	32,7
Wyoming (Вайомінг)	28,
Hawaii (Гаваї)	22,9
Вісконсін (Wisconsin)	16
Mississippi (Міссісіпі)	16,9
Tennessee (Теннесі)	15,5

Опоненти приватизації тюрем ставлять під сумнів їх ефективність. З позиції безпеки, справедливості, реабілітації та законності приватні тюрми становлять неабияку загрозу.

Так, в одному із досліджень Адріана Мур, було встановлено, що випадки насильства у приватних в'язницях у дві частіше зустрічаються, аніж у державних. Це зумовлене тим, що приватні установи економлять кошти на витрати охоронців. Здебільшого вони утримують тих фахівців, які не мають достатнього досвіду роботи у таких сферах, або якщо і мають то доволі незначний [18].

Приватні тюрми здебільшого зацікавлені в утриманні засуджених. Маючи певний прибуток від засуджених (зокрема від їх праці, отримання від уряду певних субвенцій за утримання кожного ув'язненого), вони зацікавлені у тривалості ув'язнення засуджених та відповідного їх перебування у в'язниці. Це може бути вплив на прийняття рішень щодо призначення покарань, пов'язаних із позбавленням волі, можливості збільшення строків ув'язнення засуджених, поширення застосування дисциплінарних стягнень для унеможливлення або мінімізації отримання дострокового звільнення чи полегшених умов утримання [19].

Маючи за мети все ж таки пріоритетно отримання прибутку, приватні компанії не зацікавлені у наданні послуг засудженим щодо їх реабілітації чи лікування, які б сприяли їх поверненню як повноцінних членів суспільства. Хоча залежно від умов контракту, така можливість все ж таки не виключається.

Отже, проведений аналіз практики країн, де існує надання платних послуг у сфері виконання покарань, дає можливість засвідчити, що такі послуги стосуються здебільшого організації виконання покарань, працевлаштування засуджених, можливості отримання ними певних коштів, їх охорони здоров'я, де платність послуг стосується не оплати послуг самими засудженими, а отримання можливості використовувати їх працю. Розвиток тюрем, удосконалення їх матеріальної бази, побутових умов перебування (утримання) засуджених у жодному разі ні в одній країні світу не покладається ані на засуджених, ані на їх можливості з використанням праці, коштів задля цього. Це є виключно обов'язком тюрем або організацій, які надають такі послуги.

3. Надання платних послуг в системі ДКВС України: стан та виклики сучасності

В Україні питання переведення установ виконання покарань на повне/часткове забезпечення порушувалось неодноразово.

Ще за часів Радянського Союзу чинна система покарань була орієнтована на створення поліцейсько-карного апарату з наглядом над ув'язненими. Але сучасні вимоги зумовлюють перегляду стандартів, де зокрема функціонування установ виконання покарань повинно мати у пріоритеті саме виправлення та ресоціалізацію засуджених як мету покарання.

13 вересня 2017 р. була схвалена Концепція реформування (розвитку) пенітенціарної системи України, відповідно до якої однією з основних її цілей постала гуманізація кримінального-виконавчого механізму та належне фінансове забезпечення його діяльності. Досягнення мети передбачало, зокрема: а) підвищення операційної ефективності державних підприємств в пенітенціарній системі та б) будівництво нових слідчих ізоляторів й установ виконання покарань в рамках державно-приватного партнерства [20].

Залишаючи пріоритет ресоціалізацію засуджених, наголос все ж таки залишався на переоцінці державних ресурсів. Адже щороку фінансування на утримання місць позбавлення волі збільшується, а результат залишається попереднім. Так, наприклад, у 2014 році інвестування коштів у пенітенціарну систему склало 2,5 млрд грн, у 2015 році – 2,87 млрд грн, у 2016 році – 3,37 млрд грн, у 2017 – 4,3 млрд грн, у 2018 – 6 млрд грн, у 2019 – 7,3 млрд грн. Цього року планується витратити як мінімум 7,5 млрд грн (рис. 1).

З урахуванням того, що в Україні 183 установи виконання покарань, в яких утримується майже 53 тис. осіб, витрати на утримання самих засуджених є мінімальними. Так, наприклад минулого року на утримання одного ув'язненого виділялося лише близько 160 грн на добу. При майже 50% зношеності основних фондів ДКВС, наявності будівель, яким понад 100 років, вести мову про якість виконання покарання є сумнівним. Крім того переповненість камер, де відбувають покарання та утримуються ув'язнені, відсутність належних умов їх утримання, необхідного медичного обслуговування жодним чином не сприятимуть їх ресоціалізації та поверненню у соціум як повноцінних членів суспільства.

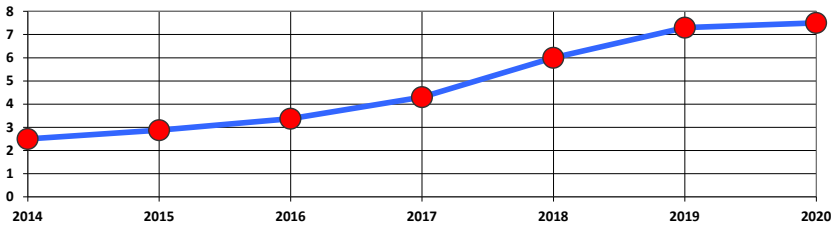

Рис. 1. Фінансування бюджетної програми «Виконання покарань установами і органами пенітенціарної служби»

«Органи прокуратури в усіх регіонах фіксують випадки грубих порушень прав людини. Більшість приміщень УВП та СІЗО потребують ремонту через невідповідність елементарним правилам санітарії та гігієни. Практично, в кожному СІЗО є проблема перенаповнення камер: ув'язнені змушені спати по черзі або на підлозі. Через нестачу лікарів засудженим не надається медична допомога в повному обсязі. Майже 20% осіб, офіційно зареєстрованих в Україні з ВІЛ-інфекцією та СНІД, перебувають в місцях позбавлення волі. До того ж загальне фінансування ДКВС України здійснюється в межах трохи більше 40%. Як результат, наша країна входить у трійку «лідерів» за кількістю скарг до Європейського суду з прав людини на умови тримання у в'язницях. Із майже 60 тис. судових справ, які чекають рішення, приблизно 15% – проти України. І ті справи, які мають реальні шанси на їх вирішення, отримують від 6 до 10 тисяч євро на кожного із учасників з бюджету знову ж таки нашої держави» [21].

Тому реформування пенітенціарної служби (ДКВС України) стоїть доволі гостро.

Одними із актуальними та доволі обговорюваними в умовах сьогодення постали два питання: 1) запровадження Міністерством юстиції пілотного проєкту щодо створення платних камер СІЗО та 2) розпродаж в'язниць в межах «великого розпродажу старих в'язниць по всій території України».

22 квітня 2020 року стартував експериментальний проєкт щодо платної послуги з надання поліпшених побутових умов в слідчих ізоляторах України [20]. Суть цього експерименту полягає у наступному.

У визначених СІЗО, які за своїм станом не потребують проведення капітальних ремонтів ув'язненим (особам, які взяті під варту) нада-

ється можливість за певну плату отримати поліпшені побутові умови утримання та харчування. Вони полягають у покращенні умов щодо: норми площі утримання з розрахунку на одну особу, наявності відгородженого окремою зоною санвузла та мінімального набору побутових умов (електрочайник, телевізор, холодильник, інші електроприлади, шафи тощо). Скористатися такою можливістю може будь-який затриманий. Такі умови не є певними ексклюзивними апартаментами чи VIP камерами для визначених осіб.

Кошти, які отримує СІЗО від надання таких послугу мають направлятися на рахунок спеціального фонду цього ж СІЗО та використовуватися для поліпшення умов утримання в інших камерах, які не є платними.

Отже, в межах цього експерименту планується без зайвих затрат на створення платних камер (додаткових витрат з держбюджету) за рахунок отримання коштів від надання платних послуг покращувати побутові, санітарно-гігієнічні та інші умови утримання інших затриманих, які перебувають у СІЗО в безоплатних камерах.

Якщо розглядати таку позицію з точки зору існуючої на сьогодні ситуації: недофінансування установ виконання покарань; неналежних умов утримання затриманих в СІЗО, перевантаженості установ виконання покарань (СІЗО), то вона може мати місце. Як заявив Денис Малюська очільник Міністерства юстиції, за рахунок осіб, які хочуть перебувати в умовах підвищеного комфорту та можуть платити за надання таких послуг, можна забезпечити додаткові кошти, які спрямовуватимуться для створення більш якісних умов для тих, хто перебуває у СІЗО безкоштовно. «На жаль, бюджет СІЗО обмежений. Осіб, які перебувають там, багато, а у нас є багато незахищених верств населення, куди необхідно витратити кошти. Тому, щоб вписатися в чинні бюджети, ми, з одного боку, додатково плануємо заробити кошти, з другого,— забезпечити більш кращі умови для працівників, які працюють в тюрмах та СІЗО, а також тих, хто перебувають там вимушено» [23].

Результат такої діяльності можна вже спостерігати. Так, за сто днів діяльності платних камер бюджету СІЗО поповнилися майже на 100 тис гривень. Станом на 01 серпня 2020 року такий показник становив уже 318 тис грн. І це лише початок.

Проте виникає питання: звідки такі кошти і чи немає ризику виникнення нових корупційних схем щодо отримання такої послуги?

Відповідно до Порядку проведення експерименту щодо платної послуги з надання поліпшених побутових умов та харчування, особа, яка утримується у СІЗО може скористатися такою послугою. Вартість такої послуги визначається диференційовано, виходячи з періоду утримання особи (доба, тиждень, місяць) та виду камери. Так, оплата може становити від трьохсот до двох тисяч гривень за добу. Якщо особа бажає отримувати послугу тиждень чи місяць її вартість суттєво зменшується. Так, наприклад, одна доба перебування у платній камері СІЗО у Хмельницькому коштує 780 грн, один тиждень 2720 грн, місяць – 4910 грн. Але така вартість не є однаковою для всіх СІЗО по Україні.

Так, у Чернівцях вартість платної камери складає 346 грн (за добу), у Вінниці – 586 грн, у Хмельницькому – 780 грн. Найдорожчим є перебування у платній камері СІЗО Києва (табл. 3).

Таблиця 3

Вартість перебування у платній камері СІЗО в Україні

Місце знаходження СІЗО	Вартість перебування за добу (грн)	Вартість перебування за тиждень (грн)	Вартість перебування за місяць (грн)
Чернівці	346	1170	2500
Вінниця	586	2095	3123
Житомир	610	2070	3940
Хмельницький	780	2720	4910
Київ	2000	8000	12000

Щодо можливостей виникнення корупційних схем, то в межах експерименту, як зазначив Д. Малюська, запроваджена система відеоспостереження. Вона спрямована на проведення моніторингу заповнюваності камер. Відповідно до неї систематично проводиться моніторинг та звірка інформації щодо відповідності кількості утримуваних у платних камері коштам, які надійшли на спецрахунок СІЗО від їх перебування.

Але даний експеримент піддається чималій критиці.

Запровадження платних послуг, на що неодноразово наголошували вчені, практики, правозахисники, є прямим порушенням прав ув'язнених, їх дискримінацією.

З точки зору можливості одних «проплачувати» більш краще перебування у СІЗО є ніщо іншим як перевагою. Ані чинне законодавство, ані положення міжнародних норм цього не дозволяють. Утримання під вартою має застосовуватися неупереджено, без будь-якої дискримінації, зокрема за ознакою соціального походження, приналежності до майнового статусу особи [24, п. 13]. Наявність фінансової нерівності, її демонстрування виступає підґрунтям для виникнення розшарувань серед утриманих та зародженню каст серед засуджених.

На сьогодні, як неодноразово вже наголошував екс очільник Державної пенітенціарної служби України С. Старенький, є чимало проблем, які потребують негайного вирішення.

Насамперед, це приведення у відповідність до міжнародних стандартів норм щодо площі, як необхідно забезпечити стосовно кожного ув'язненого. За чинними нормами на одного вітчизняного ув'язненого виділяється лише 2,5 м², при нормі 4 м².

Перевантаженість камер, де в умовах поширення не лише СНІДу, туберкульозу, а й COVID-19 серед ув'язнених є загрозливим й небезпечним. В сучасних умовах медичної допомоги при фінансуванні на 40% це критично.

Також проблемою є наявність у СІЗО великої кількості осіб, які чекають на рішення суду. Подекуди перебування утримуваних триває роками. Як зазначив директор Харківської правозахисної групи Є. Захаров, тримання під вартою має бути винятковим видом запобіжного заходу. Його застосування, і про це наголошується у рішенні Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, можливе лише у разі, якщо прокурор доведе, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе відвернути ризики [25]. Інакше таке тримання під вартою суперечитиме міжнародній практиці [26].

Проект платних послуг у СІЗО жодної із цих проблем не вирішує. До того ж покращити становище СІЗО винятково за рахунок ув'язнених, де обов'язок щодо їх утримання та забезпечення належних умов покладено винятково на державу є сумнівним. Не можна досягти реальних результатів, розтягуючи старе сукно, намагаючись переkritи ним нові діри.

Потрібен комплексний підхід до вирішення проблем. Не застосовувати «ямковий ремонт» на дорозі, яка потребує капітального будівництва.

Ця ситуація стосується і нового проєкту щодо «великого розпродажу старих в'язниць».

6 серпня 2020 року Міністерством юстиції України було оголошено, що по свій по всій території України буде проведено великий розпродаж в'язниць. Така позиція зумовлена тим, що як наголосив очільника Міністерства юстиції, значна частина в'язниць не використовується та перебуває у замороженому стані. Об'єкти, які є на сьогодні не відповідають сучасним режимним вимогам й вимогам санітарії та гігієни. Великий розпродаж постане початком повного оновлення в'язничної інфраструктури та поступового будівництва нових СІЗО та установ виконання покарань [26].

Анонсована ідея є доволі цікавою. Але якщо розглядати її з позиції реального впровадження, то вона викликає певні сумніви, скептизм та навіть острах.

Розпродаж СІЗО є не новою для вітчизняного суспільства ідеєю. Ще у 2014 році у рамках реформування пенітенціарної системи за схемою державно-приватного партнерства було виставлено на продаж будівлю Лук'янівського СІЗО (місто Київ). За умовами конкурсу, інвестор, який виграв би торги зобов'язаний був збудувати спочатку нове СІЗО, яке відповідало б міжнародним стандартам, здати його в експлуатацію, а потім лише отримати право на отриману територію. Як ми бачимо, інвестора і досі не знайшлося.

Сьогодні у межах великого розпродажу в'язниць умови змінилися. Продаж того ж самого Лук'янівського СІЗО вже не передбачає будівництва нового СІЗО. Єдиним критерієм є отримання коштів.

Якщо розглядати продаж майна (в'язниць) виключно з метою отримати кошти, то вона є виправданою. Але у продажі в'язниць головною ідеєю виступає оновлення в'язничної інфраструктури та будівництво нових об'єктів, а не лише їх продаж. Отримання коштів, які за словами Д. Малюська, будуть упродовж 10 років спрямовуватись на оновлення в'язничної інфраструктури, є край сумнівним. Кошти отримують сьогодні, а будуватимуть ймовірно 10 років. Виникають питання: Чому упродовж 10 років будуватимуться об'єкти? Чи не постане таке будівництво черговою марою нового проєкту?

Адже, як вже наголошувалось, на сьогодні є багато інших вкрай важливих проблем, які потребують негайного вирішення і не можуть чекати 10 років. Це: приведення у відповідність до міжнародних стандартів умов утримання засуджених (затриманих); забезпечення їх належною медичною допомогою; залучення приватного сектору для забезпечення харчуванням й роботою засуджених, створення належних умов щодо ресоціалізації засуджених та можливістю поверненням у соціум повноцінними членами тощо.

Але, як показала всесвітня пандемія COVID-19, ситуація може радикально змінитися. Першочерговим постає: а) необхідність забезпечення безпеки засуджених/утримуваних та працівників ДКВС України, б) можливість ізолювати хворих чи контактних осіб у відповідні місця, в) своєчасно та фахово надати належну медичну допомогу. Відповідно питання щодо створення нових об'єктів є сумнівним та може постати у невизначеному стані.

Так, в умовах боротьби з пандемією, коли непередбачувано збільшилися видатки на боротьбу з пандемією, необхідність забезпечення медичних гарантій та захист найбільш вразливих верств населення, вимушено зменшилися відповідно й видатки на інші витрати фінансування. Зокрема, найсуттєвіше збільшуються видатки на виплату пенсій (29,7 млрд грн) та державну програму медичних гарантій (15,7 млрд грн), та зменшуються на інші бюджетні потреби (табл. 4, 5) [27].

Таблиця 4

Видатки у період пандемії за «антикризовим» бюджетом

Направленість видатків	Розмір видатків («+» збільшення, «-» зменшення), млрд грн
Міністерство фінансів	+71,2
Міністерство соціальної політики	+19,5
Міністерство охорони здоров'я	+15,7
Міністерство культури та інформаційної політики	-7,80
Міністерство розвитку громад та територій	-6,80
Міністерство освіти і науки	-5
Державне бюро розслідування	-0,5
Міністерство юстиції	-0,5

**Топ фондів, які фінансуватиме держбюджет
у період пандемії COVID-19**

Фонд	Розмір фінансування, млрд грн
Пенсійний фонд	202,30
Фонд боротьби з COVID-19	64,70
Державний фонд регіонального розвитку	4,90
Резервний фонд	4,50
Фонд розвитку підприємництва	2,00

Зокрема, антикризовий бюджет переглянув питання, що стосується зокрема приватизації. Відповідно до пропозицій планується: а) зменшити надходження від приватизації із запланованих 17 млрд грн до 0,5 млрд грн, б) призупинення великої приватизації до стабілізації ситуації на зовнішніх фінансових ринках; в) направляти кошти від продажу держкомпаній від приватизації на погашення дефіциту бюджету [27].

Отже, як видно із зміненого бюджету, кошти, які можуть бути отримані від великого розпродажу тюрем як об'єктів приватизації державного майна ймовірно можуть не потрапити у видатки оновлення в'язничної інфраструктури та будівництво нових в'язниць, а бути спрямовані на погашення дефіциту бюджету. Може виникнути ситуація, коли об'єкти за новим «великим проєктом» будуть продані, а кошти «бо так склалась ситуація» не потрапити до кінцевого споживача.

Тому, запроваджуючи таку ідею насамперед необхідно доволі виважено поставитись до можливих ризиків у такій діяльності. Корисним у цьому може постати досвід країн, які мають чималу практику у цій сфері та постати певним прикладом для їх наслідування.

4. Висновки

Отже, виходячи з викладеного, можна дійти висновків, що питання стосовно надання платних послуг щодо поліпшення умов утримання ув'язнених, які перебувають в СІЗО та масового розпродажу в'язниць в Україні має чимало невирішених аспектів, які потребують негайного вирішення. Зокрема, з урахуванням досвіду країн, які мають чималу практику у даному напрямі, звернути увагу на ті аспекти, які можуть постати корисними для України.

По-перше, розглянути надання платних послуг щодо поліпшення умов затриманих у СІЗО та приватизація тюрем як багатоаспектне явище у контексті державної політики реформування (розвитку) пенітенціарної служби.

По-друге, залучити приватний сектор у пенітенціарну системи держави з унормуванням діяльності інвесторів щодо умов: а) їх функціонування; б) забезпечення засуджених умовами утримання, роботи, харчування, медичного обслуговування тощо, в) заохочення інвестування коштів на умовах гарантування пільгових умов їх діяльності та г) відповідальність.

По-третє, оптимізувати мережу державних підприємств, установ виконання покарань та забезпечити ефективність функціонування їх виробничої діяльності.

По-четверте, забезпечити належними умовами утримання затриманих (засуджених) в СІЗО, місцях позбавлення волі за рахунок ефективної взаємодії пенітенціарної служби (держави) з приватним сектором та активного залучення місцевої влади.

По-п'яте, унормувати систему контролю за наданням платних послуг щодо поліпшення умов затриманих у СІЗО та приватизація тюрем шляхом: а) забезпеченням прозорості й відкритості такої діяльності; б) запровадження системи електронного моніторингу; в) залучення незалежних експертів; г) унормування відповідальності (у тому числі кримінальної) за їх порушення.

По-шосте, запровадження проєкту (експериментального чи масштабного) передбачити винятково на певному об'єкті (СІЗО, в'язниці) для визначення його ефективності та можливості у разі виявлення недоліків, помилок, прорахунків їх усунення.

Список літератури:

1. Радчук О. Міф про приватні СІЗО: кілька слів про реформу пенітенціарної системи. *Слово і діло*: аналітичний портал. 3 грудня 2019. URL: <https://cutt.ly/nd5xAb4> (дата звернення: 17.08.2020).
2. Дурість, яку нам намагаються видати за псевдореформи, – експерт про платні СІЗО. *Дивись інфо*. URL: <https://cutt.ly/Xd5lkA5/> (дата звернення: 17.08.2020).
3. Ягупов Д.В. Чи можна продавати «право карати»? (філософсько-правовий аналіз феномена в'язничної приватизації). Актуальні проблеми держави і права. 2011. С. 97–105.

4. Jessika Mitford. Kind and usual. The Prison Business. Alfred Knopf. New York, 1975.

5. Ніколасенко Т.Б. Теоретико-правові засади призначення та виконання спеціальних покарань щодо військовослужбовців : монографія. 2-ге вид., допов. Харків : Право, 2019. 520 с.

6. Why The World's Cushest Prison Is Also Among Its Most Effective. Ati. January 7, 2019. URL: <https://cutt.ly/vd5WLkF> (дата звернення: 17.08.2020).

7. Kaushik Patowary. Bastoy Prison: The World's Nicest Prison. URL: <https://cutt.ly/3d5ETw8> (дата звернення: 17.08.2020).

8. Норвежці показали найкомфортнішу в'язницю у світі. *Сьогодні LIFESTYLE*. URL: <https://cutt.ly/Qd5YzDk> (дата звернення: 17.08.2020).

9. Яковець І.С. Досвід виконання кримінальних покарань Королівства Норвегії та доцільність його впровадження в Україні. *Держава і право*. 2013. Вип. 60. С. 362–368.

10. Global Prison Trends 2020. Penal Reform International. URL: <https://cutt.ly/5d5O3AF> (дата звернення: 17.08.2020).

11. GAO. PRIVATE PRISONS. Cost Savings and BOP's Statutory Authority Need to Be Resolved. February. 1991. URL: <https://cutt.ly/Nd5G235> (дата звернення: 17.08.2020).

12. Stephen McFarland, Chris McGowan, Tom O'Toole. Prisons, Privatization, And Public Values. 2002. URL: <https://cutt.ly/4d5ZoKF> (дата звернення: 20.08.2020).

13. Ковалев О.Г. Пенитенциарная система США: особенности организации и современные тенденции. *Уголовно-исполнительная система: право, экономика, управление*. 2013. № 4. С. 19–22. URL: <https://cutt.ly/sd5CUuU> (дата звернення: 19.08.2020).

14. Вики Пелаес. Тюремная индустрия в США: большой бизнес или новая форма рабства? *Неволя*. 2008. № 15. URL: <https://cutt.ly/gd5BFMk> (дата звернення: 17.08.2020).

15. Thomas, Charles. Comparing the Cost and Performance of Public and Private Prisons in Arizona. Arizona Joint Legislative Committee, August 1997.

16. Moore, Adrian T. Private Prisons: Quality Corrections at a Lower Cost. Reason Public Policy Institute, 1998. URL: <https://cutt.ly/Qd51dMz> (дата звернення: 18.08.2020).

17. Hooks, Gregory; Mosher, Clayton; Totolo, Thomas and Lobao, Linda. The Prison Industry: Carceral Expansion and Employment in U.S Counties, 1969–1994. DRAFT, September 2002.

18. Greene, Judith. Prison Privatization: Recent Developments in The United States. A Paper Presented at the International Conference on Penal Abolition: May 12, 2000. URL: <https://cutt.ly/yd60WFZ> (дата звернення: 18.08.2020).

19. Dilulio John. Duty To Govern: A Critical Perspective on the Private Management of Prisons and Jails (Private Prisons and the Public Interest), Douglas S McDonald, 1990. P. 155–178.

20. Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенциарної системи України : розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.09.2017 № 654-р. *Урядовий кур'єр*. 2017. № 178. URL: <https://cutt.ly/dfqrifi> (дата звернення: 20.08.2020).

21. Гюндуз Мамедов. Як зрушити з місця реформу пенітенціарної системи: план є, потрібно діяти. Офіс генерального прокурора. 17 березня. 2020. URL: <https://cutt.ly/MfqkIHl> (дата звернення: 20.08.2020).

22. Про затвердження Порядку проведення експериментального проєкту щодо платної послуги з надання поліпшених побутових умов та харчування особам, узятим під варту, в слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої служби України : наказ Міністерства юстиції України від 06.05.2020 № 1587/5. URL: <https://cutt.ly/WfqzASx> (дата звернення: 20.08.2020).

23. Малюська Д. Приватизації тюрем не буде, проте буде приватизація СІЗО. URL: <https://cutt.ly/AfqzGtt> (дата звернення: 20.08.2020).

24. Європейські пенітенціарні правила. Рекомендація № R (2006)2 Комітету Міністрів держав-учасниць від 12.02.1987 в редакції від 11.01.2006. URL: <https://cutt.ly/EfqzKut> (дата звернення: 20.08.2020).

25. Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України : інформаційний лист Вишого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ від 04.04.2013 р. № 511–550/0/4–13. URL: <https://cutt.ly/vfqz1io> (дата звернення: 20.08.2020).

26. Савицький О. Україна починає розпродаж старих в'язниць, або будувати нові. DW. 06 серпня 2020. URL: <https://cutt.ly/gfqz31V> (дата звернення: 20.08.2020).

27. Калачова Г. Новий «антикризовий» бюджет: як уряд рятуватиме країну від коронавірусу. *Економічна правда*. 13 квітня. 2020. URL: <https://cutt.ly/rfqz6ku> (дата звернення: 20.08.2020).

References:

1. Radchuk O. (2019). Mif pro pryvatni SIZO: kiljka sliv pro reformu penitenciarnoji systemy [The myth of private pre-trial detention centers: a few words about the reform of the penitentiary system] *Slovo i dilo: analitychnyj portal* [Word and deed: analytical portal], 3 December. Retrieved from: <https://cutt.ly/nd5xAb4> (accessed 17.08.2020).

2. Pechenyk V. (2019). Duristj, jaku nam namaghajutjsja vydaty za psevdoreformy, – ekspert pro platni SIZO [Stupidity, which they are trying to pass us off as pseudo-reforms, is an expert on paid SIZO] *Dyvysj info* [See info], 17 December. Retrieved from: <https://cutt.ly/ffq1tzE> (accessed 17.08.2020).

3. Jaghunov D. (2011). Chy mozhna prodavaty «pravo karaty»? (filosofsko-pravovyj analiz fenomena v'jaznychnoji pryvatyzaciji) [Is it possible to sell the “right to punish”? (philosophical and legal analysis of the phenomenon of prison privatization)]. *Current issues of state and law*, pp. 97–105. (in Ukrainian)

4. Jessika Mitford. Kind and usual (1975). *The Prison Business*. Alfred Knopf. New York.

5. Nikolajenko T.B. (2019). Teoretyko-pravovi zasady pryznachennja ta vykonannja specialjnykh pokaranj shhodo vijsjkovoslužbovciv [Theoretical and legal principles of infliction and execution of the special punishments to servicemen]. Kharkiv: Law. (in Ukrainian)

6. Ati (2019). Why The World's Cushest Prison Is Also Among Its Most Effective. January 7. Retrieved from: <https://cutt.ly/vd5WlkF> (accessed: 17.08.2020).

7. Kaushik Patowary. Bastoy Prison: The World's Nicest Prison. Retrieved from: <https://cutt.ly/3d5ETw8> (accessed 17.08.2020).

8. Today LIFESTYLE (2016). Norvezhci pokazaly najkomfortniju v'jaznycju u sviti [The Norwegians have shown the most comfortable prison in the world] Retrieved from: <https://cutt.ly/Qd5YzDk> (accessed 17.08.2020).

9. Jakovec J.S. (2013). Dosvid vykonannja kryminal'nykh pokaranj Korolivstva Norveghiji ta docil'nistj jogho vprovadzhenja v Ukrajinu [Experience of execution of criminal punishments of the Kingdom of Norway and expediency of its introduction in Ukraine]. *State and law*, vol. 60, pp 362–368. (in Ukrainian)

10. PRI Global Prison Trends (2020). Global Prison Trends 2020. Penal Reform International. Retrieved from: <https://cutt.ly/5d5O3AF> (accessed 17.08.2020).

11. GAO (1991). PRIVATE PRISONS. Cost Savings and BOP's Statutory Authority Need to Be Resolved. February. Retrieved from: <https://cutt.ly/Nd5G235> (accessed 17.08.2020).

12. Stephen McFarland, Chris McGowan, Tom O'Toole (2002). Prisons, Privatization, And Public Values. Retrieved from: <https://cutt.ly/4d5ZoKF> (accessed 20.08.2020).

13. Kovalev O.Gh. (2013). Penytenyarnaja systema SSHa: osobennosty orghanzacyy y sovremennye tendencyy [The US penitentiary system: features of the organization and current trends]. *Penitentiary system: law, economics, management*, no. 4, pp. 19–22. Retrieved from: <https://cutt.ly/sd5CUuU> (accessed 19.08.2020).

14. Vyky Pelaea (2008). Tjurenajaja yndustryja v SSHa: boljšoj byznes yly novaja forma rabstva? [The US Prison Industry: Big Business or a New Form of Slavery?] *Nevojla* [Captivity], no. 4. Retrieved from: <https://cutt.ly/gd5BFMk> (accessed 17.08.2020).

15. Thomas, Charles (1997). Comparing the Cost and Performance of Public and Private Prisons in Arizona. Arizona Joint Legislative Committee, August.

16. Moore, Adrian (1998). T. Private Prisons: Quality Corrections at a Lower Cost. Reason Public Policy Institute. Retrieved from: <https://cutt.ly/Qd51dMz> (accessed 18.08.2020).

17. Hooks, Gregory; Mosher, Clayton; Totolo, Thomas and Lobao, Linda. (2002). The Prison Industry: Carceral Expansion and Employment in U.S Counties, 1969–1994. DRAFT, September.

18. Greene, Judith (2000). Prison Privatization: Recent Developments in The United States. A Paper Presented at the International Conference on Penal Abolition: May 12. Retrieved from: <https://cutt.ly/yd60WFZ> (accessed 18.08.2020).

19. Dilulio John (1990). Duty To Govern: A Critical Perspective on the Private Management of Prisons and Jails (Private Prisons and the Public Interest), Douglas C McDonald, pp. 155–178.

20. Cabinet of Ministers of Ukraine (2017). Pro skhvalennja Koncepciji reformuvannja (rozvytku) penitenciarhoji systemy Ukrajinu [On approval of the Concept of reforming (development) of the penitentiary system of Ukraine], no. 178. Retrieved from: <https://cutt.ly/dfqpifi> (accessed 20.08.2020).

21. Ghjunduz Mamedov (2020). Jak zrushty z miscja reformu penitenciarної systemy: plan je, potribno dijaty [How to move the reform of the penitentiary system: there is a plan, we need to act], 17 March. Retrieved from: <https://cutt.ly/Mf4kIHI> (accessed 20.08.2020).

22. Ministry of Justice of Ukraine (2020). Pro zatverdzhennja Porjadku provedennja eksperymentaljnogho projektu shhodo platnoji poslughy z nadannja polipshenykh pobutovykh umov ta kharchuvannja osobam, uzjatym pid vartu, v slidchykh izoljatorakh Derzhavnoji kryminaljno-vykonavchoji sluzhby Ukrainy [About the statement of the Order of carrying out of the experimental project concerning paid service on granting of the improved living conditions and food to the persons taken into custody, in pre-trial detention centers of the State penitentiary service of Ukraine], no. 1587/5. Retrieved from: <https://cutt.ly/WfqzASx> (accessed 20.08.2020).

23. Maljusjka D. (2020). Pryvatyzaciji tjurem ne bude, prote bude pryvatyzacija SIZO [There will be no privatization of prisons, but there will be privatization of pre-trial detention centers]. Retrieved from: <https://cutt.ly/AfqzGtt> (accessed 20.08.2020).

24. Verkhovna Rada of Ukraine (2006). Jevropejsjki penitenciarni pravyla [European penitentiary rules]. Retrieved from: <https://cutt.ly/EfqzKut> (accessed 20.08.2020).

25. Verkhovna Rada of Ukraine (2013). Pro dejaki pytannja porjadku zastosuvannja zapobizhnykh zakhodiv pid chas dosudovogho rozsliduvannja ta sudovogho provadzhennja vidpovidno do Kryminaljnogho procesualjnogho kodeksu Ukrainy: informacijnyj lyst Vyshhogho specializovanogho sudu z rozghljadu cyvilnykh i kryminaljnykh sprav [On some issues of the order of application of precautionary measures during pre-trial investigation and court proceedings in accordance with the Criminal Procedure Code of Ukraine: information letter of the High Specialized Court for Civil and Criminal Cases], no. 511–550/0/4–13. Retrieved from: <https://cutt.ly/vfqz1io> (accessed 20.08.2020).

26. Savycjkyj O. (2020). Ukrajina pochynaje rozprodazh starykh v'jaznycj, abo buduvaty novi [Ukraine is starting to sell off old prisons or build new ones] DW, 6 August. Retrieved from: <https://cutt.ly/gfqz31V> (accessed 20.08.2020).

27. Kalachova Gh. (2020). Novyj «antykryzovyj» bjudzhet: jak urjad rjativatyme krajynu vid koronavirusu [New “anti-crisis” budget: how the government will save the country from the coronavirus]. *Ekonomichna Pravda* [Economic truth], 13 April. Retrieved from: <https://cutt.ly/rfqz6ku> (accessed 20.08.2020).